

หอสมุดแห่งชาติประเทศไทย (National Library of Thailand)

อัญชลี กล่าวเพ็ชร*

ประวัติ

หอสมุดแห่งชาติประเทศไทย มีกำเนิดสืบเนื่องมาจาก "หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร" ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. 2448 โดยมีพระราชประสงค์เพื่อเฉลิมพระสมณนามาภิไธยในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระชนมายุเวียนมาบรรจบครบรอบ 100 พรรษา หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครเกิดขึ้นจากการรวมตัวของหอพระสมุด 3 แห่ง คือ หอพระมณฑียรธรรม หอพระสมุดวชิรญาณ และหอพุทธศาสนสังคหะ

ในปี พ.ศ. 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพิจารณาเห็นว่าหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครตั้งอยู่ในพระมหาราชวัง เป็นสถานที่ที่ทรูฐาน ไม่สะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าไปค้นคว้าหาความรู้ และคับแคบเกินกว่าที่จะขยายขยายได้ จึงโปรดให้ย้ายออกมาอยู่ที่ตึกถาวรวัตถุ หน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ด้านสนามหลวง เป็นหอสมุดที่รวบรวมหนังสือตัวเขียน หนังสือตัวพิมพ์ และศิลาจารึก

ในปี พ.ศ. 2468 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชหัตถเลขา และหนังสือส่วนพระองค์ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แก่หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร และได้พระราชทานนามหอพระสมุดแห่งนี้ว่า "หอวชิราวุธ" เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงพระบรมเชษฐาธิราช ส่วนศิลาจารึกและต้นฉบับหนังสือตัวเขียนซึ่งเคยเก็บรักษาไว้ที่อาคารตึกถาวรวัตถุแห่งนี้มาแต่เดิมก็ได้โปรดให้ทำการขนย้ายไปเก็บรักษาไว้ที่พระที่นั่งศิวโมกษพิมาน ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และได้พระราชทานนามหอสมุดแห่งนี้ว่า "หอพระสมุดวชิรญาณ"

*บรรณารักษ์ ฝ่ายหอสมุดจอห์น เอฟ. เคนเนดี สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ในปี พ.ศ. 2490 ทางราชการได้ดำเนินการก่อสร้างอาคารหอสมุดชั้นใหม่อีกหลังหนึ่ง เพื่อเก็บรักษาหนังสือ และเครื่องใช้ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ดำรงราชานุภาพ ซึ่งทายาทของพระองค์ทรงบริจาคแก่หอสมุดแห่งชาติ อาคารหลังนี้มีชื่อว่า "หอสมุดดำรงราชานุภาพ" ซึ่งตั้งอยู่บริเวณเดียวกันกับหอวิชาวุธหน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ถนนหน้าพระธาตุ

หอสมุดแห่งชาติประเทศไทยในปัจจุบัน

หอสมุดแห่งชาติประเทศไทยได้พัฒนา และมีบทบาทมากขึ้นในด้านการศึกษาวัดนธรรม และการพัฒนาประเทศ ขณะเดียวกันหนังสือ และวัสดุอุปกรณ์ห้องสมุดก็มีปริมาณเพิ่มขึ้นมาก มีผู้มาขอใช้บริการจำนวนมากขึ้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาสถานที่สร้างอาคารใหม่ให้ทันสมัยและสะดวกแก่การให้บริการได้อย่างทั่วถึง

ในปี พ.ศ. 2505 รัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้อนุมัติให้ดำเนินการก่อสร้างอาคารที่ทำการหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งเป็นอาคาร 1 ในปัจจุบัน เป็นอาคารทรงไทยสูง 5 ชั้น มีพื้นที่ประมาณ 16,000 ตารางเมตร ที่ท่าวาสุกรี ถนนสามเสน การก่อสร้างแล้วเสร็จและเปิดทำการเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2509

ในปี พ.ศ. 2518 หอสมุดแห่งชาติ ได้รับงบประมาณให้ก่อสร้างอาคาร 2 ชั้น อีกหลังหนึ่ง (หลังอาคาร 1 ทางมุมด้านทิศใต้) เพื่อใช้เป็นที่เก็บรักษาตู้ลายทอง ซึ่งเป็นตู้สำหรับใส่หนังสือในสมัยแรกเริ่มก่อตั้งหอสมุดวชิรญาณ มีพื้นที่ประมาณ 1,584 ตารางเมตร เรียกชื่อว่า "หอพระสมุดวชิรญาณ"

ในปี พ.ศ. 2526-2527 รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณให้ก่อสร้างอาคาร 3 เป็นห้องอ่านหนังสือเพิ่มขึ้น เนื่องจากอาคาร 1 มีพื้นที่ไม่เพียงพอสำหรับผู้มาใช้บริการ มีพื้นที่ประมาณ 1,500 ตารางเมตร อาคาร 3 นี้อยู่ด้านหลังของอาคารใหญ่หอสมุดแห่งชาติ ได้ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2528 เพื่อเฉลิมฉลองในมหามงคลสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเจริญพระชนมพรรษาเสมอด้วยสมเด็จพระอัยกาธิราชเจ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาระหน้าที่

หอสมุดแห่งชาติประเทศไทย มีภาระหน้าที่ที่สำคัญดังนี้

1. เป็นศูนย์กลางของชาติในการรวบรวม และรักษามรดกทรัพย์สินทางปัญญา รวมทั้งข้อมูลทางวิทยาการ ศิลปกรรม และวัฒนธรรมของชาติที่ปรากฏในรูปจารึก หนังสือตัวเขียน หนังสือตัวพิมพ์ วารสาร และโสตทัศนวัสดุต่าง ๆ

2. เป็นผู้แทนของประเทศในการดำเนินงาน และประสานงานด้านบรรณารักษศาสตร์กับหอสมุดของประเทศต่างๆ ในโลก ดำเนินงานทางด้านบรรณารักษศาสตร์เพื่อวิเคราะห์ จัดหมู่และทำบัตรรายการ การทำบรรณานุกรม วรรณคดี และงานเทคนิคอื่น ๆ เพื่อเผยแพร่ และถ่ายทอดสมบัติทางปัญญาและวิทยาการในข้อ 1 ทั้งที่เป็นของชาติไทย และของชาติอื่น ๆ ในโลกให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้สำหรับพัฒนาตนเองและประเทศชาติ

3. ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ โดยจัดให้มีแหล่งวิทยาการเพื่อการศึกษาค้นคว้าเพิ่มพูนสมรรถภาพของประชากรของชาติ ให้สามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศตามแผน หรือโครงการของรัฐบาลโดยการจัดหาสิ่งหนังสือ และสื่อทัศนวัสดุในสาขาวิชาต่าง ๆ ให้ครบถ้วน มีคุณภาพ และมีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษาและทุกอาชีพ

4. ส่งเสริมและช่วยเหลือการค้นคว้าวิจัยของหน่วยราชการ สถาบันการศึกษาของทางราชการ และเอกชน โดยจัดหาสิ่งเอกสาร และบรรณานุกรมอันมีคุณค่าทางการวิจัย จัดทำคู่มือช่วยการวิจัย ถ่ายทอดตัวอักษรหนังสือภาษาโบราณ แปลสำเนาเอกสารด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าวิจัย

5. จัดทำบรรณานุกรมแห่งชาติ และบรรณานุกรมอื่น ๆ เพื่อเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อารยธรรมความเจริญในด้านทรัพย์สินทางปัญญาของคนในชาติ เพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้าวิจัย

6. เป็นศูนย์บริการข่าวสาร และเสนอความรู้ความเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ของวิชาการสาขาต่าง ๆ

7. ร่วมมือประสานงานกับห้องสมุด และสถาบันในประเทศ และนอกประเทศเพื่อเพิ่มพูนปริมาณของหนังสือ ดำเนินการทางวิชาการ และขยายบริการของห้องสมุดให้ออกไปถึงผู้ใช้ในระดับชาติและระหว่างชาติ

8. เป็นห้องสมุดรับฝากหนังสือ สิ่งพิมพ์ขององค์การสหประชาชาติ และห้องสมุดเฉพาะ

9. เป็นศูนย์กลางงานโครงการระหว่างประเทศ ตามที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการหรือโครงการระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับหอสมุดแห่งชาติ

10. ขยายระบบการบริหารและวิชาการ และการให้บริการในรูปหอสมุดแห่งชาติสาขาไปสู่ชนบทให้มากขึ้นเพื่อพัฒนาชนบทตามนโยบายของรัฐบาล

การแบ่งสายงาน

หอสมุดแห่งชาติประเทศไทยมีฐานะเป็นกอง สังกัดกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ แบ่งงานภายในกองออกเป็น 10 งาน คือ

1. งานบริหารทั่วไป มีหน้าที่บริหารงานธุรการ การเงิน พัสดุ อาคารสถานที่ ตลอดจนพิมพ์ และผลิตเอกสาร
2. งานจัดหาหนังสือ มีหน้าที่วิเคราะห์ คัดเลือก จัดซื้อและขอบริจาคหนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ และวัสดุทัศนวัสดุ ตลอดจนดำเนินการแลกเปลี่ยนหนังสือและสิ่งพิมพ์ การยืมระหว่างห้องสมุดทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดำเนินงานเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยน และยืมสิ่งพิมพ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (NLDC-SEA Consortium)
3. งานจัดหมู่หนังสือและทำบัตรรายการ มีหน้าที่จัดหมู่ และทำบัตรรายการ หนังสือและวัสดุทัศนวัสดุ ศึกษาวิเคราะห์และเรียบเรียงหนังสือคู่มือการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดหมู่ และทำบัตรรายการ ตลอดจนให้คำปรึกษาและอบรมด้านการจัดหมู่ และทำบัตรรายการแก่ห้องสมุดอื่น ๆ
4. งานบริการหนังสือ มีหน้าที่ให้บริการหนังสือต่าง ๆ แก่ประชาชนทั่วไป แนะนำ การใช้บริการ การค้นหาหนังสือและเอกสารต่าง ๆ ให้บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า และจัดทำคู่มือช่วยค้น รวมทั้งให้บริการนำชมหอสมุดแห่งชาติ และเก็บรวบรวมสถิติการใช้ห้องสมุด
5. งานบริการหนังสือพิมพ์และวารสาร มีหน้าที่ให้บริการหนังสือพิมพ์ และวารสาร ภาษาไทยและภาษาต่างประเทศฉบับปัจจุบัน และฉบับล่วงเวลา จัดเก็บและรักษาสภาพของหนังสือพิมพ์และวารสารที่มีอยู่ทั้งหมด ตลอดจนดำเนินการด้านการจัดทำบรรณนิหนังสือพิมพ์ จัดทำกฤตภาค และจุลสาร
6. งานบริการหนังสือภาษาโบราณ มีหน้าที่ดำเนินการต่าง ๆ เกี่ยวกับศิลาจารึก และหนังสือตัวเขียนรูปแบบต่าง ๆ เช่น สมุดไทยดำ สมุดข่อย โดยการเก็บรักษา อ่าน แปล และถ่ายทอดเป็นภาษาไทย รวมทั้งจัดหมวดหมู่และทำบัตรรายการ จัดทำคู่มือช่วยค้น และบริการแก่ผู้มาขอค้นคว้า
7. งานกิจกรรมห้องสมุด มีหน้าที่จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและความรู้ เช่น การจัดนิทรรศการ การฉายภาพยนตร์ การบรรยายและอภิปราย ฯลฯ ตลอดจนดำเนินงานและให้บริการทางด้านวัสดุทัศนวัสดุอุปกรณ์
8. งานไมโครฟิล์ม มีหน้าที่ถ่ายทำไมโครฟิล์ม ไมโครการ์ด และการถ่ายสำเนาด้วยวิธีอื่น ๆ จัดเก็บรักษา และให้บริการสำเนาในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวแก่ผู้อ่าน รวมทั้งดำเนินงานถ่ายภาพ และขยายภาพที่สำคัญ ๆ เก็บไว้เพื่อบริการทางการศึกษาค้นคว้า
9. งานซ่อมและบูรณะหนังสือ มีหน้าที่ซ่อมและบูรณะหนังสือ และเอกสารที่ชำรุด เย็บเล่ม เข้าปก ตลอดจนควบคุมและรักษาสภาพของอุปกรณ์ เครื่องมือและเครื่องใช้ในการซ่อมหนังสือ
10. งานหอสมุดแห่งชาติสาขา มีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมหอสมุดแห่งชาติสาขา เช่น การจัดหาหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ การบริการค้นหาหนังสือแก่ประชาชน ตลอดจนประสาน

งานกับหอสมุดแห่งชาติท่าवासกรี หอสมุดประชาชน หอสมุดมหาวิทยาลัย และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

โครงการระหว่างประเทศ

หอสมุดแห่งชาติประเทศไทย ทำหน้าที่ดำเนินงานโครงการระหว่างประเทศ 3 โครงการ คือ

1. โครงการศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (International Serials Data System-Regional Centre for Southeast Asia หรือ ISDS-SEA) จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2519 เป็นศูนย์ปฏิบัติการแห่งความร่วมมือระหว่างประเทศกลุ่มสมาชิกอาเซียน 5 ประเทศ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และประเทศไทย ทำหน้าที่เก็บรวบรวม และสร้างแหล่งข้อมูลวารสารด้วยคอมพิวเตอร์ โดยกำหนดหมายเลขมาตรฐานสากลประจำวารสาร (International Standard Serial Number-ISSN) นอกจากนี้หอสมุดแห่งชาติยังเป็นศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติระดับประเทศ (ISDS National Centre for Thailand) ทำหน้าที่กำหนดหมายเลขมาตรฐานประจำวารสารสากลแก่วารสารที่ตีพิมพ์ในประเทศไทย

2. โครงการศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนและยืมสิ่งพิมพ์ระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (National Libraries and Documentation Centre of Southeast Asia Consortium หรือ NLDC-SEA Consortium) จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2520 โดยความร่วมมือกันระหว่างประเทศกลุ่มสมาชิกอาเซียน 5 ประเทศ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย ปัจจุบันมีสำนักงานกลางอยู่ที่ประเทศอินโดนีเซีย มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูนปริมาณสิ่งพิมพ์ เอกสาร และวัสดุห้องสมุดอื่น ๆ ให้แก่หอสมุดแห่งชาติ และหอสมุดข่ายงานในประเทศให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะข้อมูลจากประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งยังให้บริการจัดหาข้อมูลให้แก่หอสมุดแห่งชาติ ของประเทศสมาชิก โดยผ่านการแลกเปลี่ยน และยืมสิ่งพิมพ์ระหว่างประเทศและร่วมมือกันด้วยวิธีอื่น ๆ

3. โครงการจัดทำบรรณานุกรมแห่งชาติด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ (Computerized National Bibliography Project) โครงการนี้เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา โดยได้รับความช่วยเหลือจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ซึ่งได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยวางระบบงาน ในงานที่จะนำคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วย ทั้งนี้ได้รับความร่วมมือในการใช้เครื่องและกรรมวิธีในการประมวลผลข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ทำหน้าที่ดำเนินการจัดพิมพ์บรรณานุกรมแห่งชาติ และบรรณานุกรมอื่น ๆ ออกเป็นรูปเล่ม นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กำหนดหมายเลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ (International Standard Book Number-ISBN) แก่หนังสือที่ตีพิมพ์ในประเทศไทย

บรรณานุกรม

- กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ. "หอสมุดแห่งชาติ" ใน สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ
 12 สิงหาคม 2535. หน้า 702-710. กรุงเทพมหานคร :
 บริษัท วิสสิทธ์พัฒนา จำกัด, 2535.
- นวลจันทร์ รัตนากร, ชุติมา สัจจามันท์ และมารศรี ศิวรักษ์. "หอสมุดแห่งชาติ" ใน
ปกิณกะ เรื่อง หนังสือในสมัยรัตนโกสินทร์. หน้า 202-211. กรุงเทพมหานคร :
 รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2524.
- แม่นมาศ ขวลิต. ประวัติหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, 2509.
- หอสมุดแห่งชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
 นิติบุคคลสหประชาพาณิชย์, 2528.